T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

EL SANATLARI TEKNOLOJİSİ

ISPARTA HALISI DESENLERİ

Ankara, 2011

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen modüller;

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 08.02.2011 tarih ve 10 sayılı Kararı ile onaylanan, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında kademeli olarak yaygınlaştırılan 58 alan ve 222 dala ait çerçeve öğretim programlarında amaçlanan mesleki yeterlikleri kazandırmaya yönelik geliştirilmiş öğretim materyalleridir (Ders Notlarıdır).
- Modüller, bireylere mesleki yeterlik kazandırmak ve bireysel öğrenmeye rehberlik etmek amacıyla öğrenme materyali olarak hazırlanmış, denenmek ve geliştirilmek üzere Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.
- Modüller teknolojik gelişmelere paralel olarak, amaçlanan yeterliği kazandırmak koşulu ile eğitim öğretim sırasında geliştirilebilir ve yapılması önerilen değişiklikler Bakanlıkta ilgili birime bildirilir.
- Örgün ve yaygın eğitim kurumları, işletmeler ve kendi kendine mesleki yeterlik kazanmak isteyen bireyler modüllere internet üzerinden ulaşılabilirler.
- Basılmış modüller, eğitim kurumlarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılır.
- Modüller hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz ve ücret karşılığında satılamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR ii
GİRİŞ 1
ÖĞRENME FAALİYETİ–1 3
1. ISPARTA HALISI 3
1.1. Isparta Halılarının Tarihçesi 3
1.2. Isparta Halılarının Genel Özellikleri 4
1.3. Isparta Halılarının Ülkemizdeki Yeri ve Önemi 7
1.3.1. Isparta Halılarının Dünyadaki Yeri ve Önemi 8
1.3.2. Isparta Halılarının Ülke Ekonomisine Katkıları 8
UYGULAMA FAALİYETİ 11
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 12
ÖĞRENME FAALİYETİ–2 13
2. ISPARTA HALISININ RENK ÖZELLİKLERİ 13
2.1. Isparta Halısında Kullanılan Renkler 13
2.2. Yün Boyamacılığında Kullanılan Bazı Bitkiler ve Özellikleri 14
UYGULAMA FAALİYETİ 28
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 29
ÖĞRENME FAALİYETİ–3 30
3. ISPARTA HALISININ DESEN ÖZELLİKLERİ 30
3.1. Isparta Halısında Kullanılan Motifler 30
3.1.1. Bitkisel Motifler 31
3.1.2. Figürlü Motifler 32
3.1.3. Geometrik Şekil Motifleri 32
3.1.4. Karma Motifler 32
3.1.5. Yazı Motifleri 33
3.2. Kompozisyon 33
3.2.1. Kompozisyon Çeşitleri 33
3.2.2. Kompozisyon İlkeleri 33
3.2.3. Kompozisyon Ögeleri 35
3.3. Desen 38
3.3.1. Desende Ögeler 38
3.3.2. Desen Hazırlama Teknikleri 41
Desen Hazırlamada Kullanılan Yöntemler 41
3.4. Renk 50
3.4.1. Renk Grupları 50
3.5. Isparta Halı Deseni Hazırlama 53
3.5.1. Desen Hazırlama İşlem Basamakları 54
3.5.2. Halı Desenlerinde Renklendirme 55
UYGULAMA FAALİYETİ 56
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 57
MODÜL DEĞERLENDİRME 59
CEVAP ANAHTARLARI 61
KAYNAKÇA 63

AÇIKLAMALAR

KOD	**215ESB422**
ALAN	**El Sanatları Teknolojisi**
DAL/MESLEK	**El Dokuma-Halı Desinatörlüğü**
MODÜLÜN ADI	**Isparta Halısı Desenleri**
MODÜLÜN TANIMI	Tekniğe uygun olarak Isparta halısının kalitesini, renklerini belirleme ve Isparta halısının özelliklerine göre desen çizme konularının anlatıldığı öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32+ (+) NOT: Yeterliği kazandırmak için ders saatinin gerektirdiği kadar süre belirlenerek uygulanır.
ÖN KOŞUL	Halının Kalitesini Hesaplama modülünü almış olmak
YETERLİK	Tekniğine uygun Isparta halı desenlerinin çizimi ile ilgili yöntem ve teknikleri öğrenmek
MODÜLÜN AMACI	**Genel Amaç** Bu modül ile uygun ortam ve araç gereç hazırlandığında tekniğine uygun Isparta halı desenlerinin çizimini yapabileceksiniz. **Amaçlar** **1.** Tekniğe uygun olarak Isparta halısının kalitesini belirleyebileceksiniz. **2.** Tekniğe uygun olarak Isparta halısının renklerini belirleyebileceksiniz. **3.** Tekniğe uygun olarak Isparta halısının özelliklerine göre desen çizebileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	**Ortam:** Bu modülün fiziki koşulları uygun atölye ortamında uygulamalı olarak işlenmesi gerekir. **Donanım**: Kitap, dergi, kataloglar, yayınlar, Isparta halı fotoğrafları, aydınger, resim kâğıdı, milimetrik kâğıt (kaliteye göre), çizim kalemleri, renkli boya kalemleri, parşömen kâğıdı, toplu iğne, fon kartonu, makas, telli dosya, poşet dosya, cetvel, ışıklı masa, tepegöz
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Bu modül ile El Sanatları Teknolojisi alanında tekniğine uygun Isparta halı desenlerinin çizimi için gerek duyduğunuz bilgi ve becerileri geliştirmiş olacaksınız.

El dokumalarının milli kültür varlıklarımızın içerisinde motif, renk ve kalite gibi ögeleriyle önemli bir yeri bulunmaktadır. El dokumaları, yüzyıllarca bu topraklarda yaşayan insanların yaşamlarını ve duygularını yansıtan bir ayna görevi görmüştür. El dokumalarının içinde önemli bir yer tutan halılar ise geçmişten günümüze farklı kültürlerle karşılaşmış ve iç içe olmuştur. Ancak geleneksel milli kimliğini yine de koruyabilmiştir. Anadolu'nun hemen her yerinde halı dokunduğu görülmesine rağmen bazı önemli halı yapım merkezleri öne çıkmaktadır. Isparta bu merkezlerin en tanınmışlarındandır.

Isparta halıları incelendiğinde, motiflerde genellikle bir hareketlilik ve sembolleşme görülmektedir. Isparta'nın simgesi hâline gelen gül başta olmak üzere genellikle çeşitli çiçek ve yapraklardan oluşan bitkisel bezemelerden seçilmektedir. İnsan, kelebek, kuş vb. hayvan figürlü bezemelerin kandil, ibrik, şamdan gibi nesneli bezemelerin de halıyı çevreleyen bordürlerde düz ve çapraz düzenlemelerle yer aldığı görülmektedir.

Bu modül sonunda elde edeceğiniz bilgilerle tekniğine uygun olarak Isparta halılarının tarihi gelişimini, renk ve desen özelliklerini tespit ederek Isparta halısının desen özelliklerine göre halı desen tasarımı yaparak desen çizebileceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ–1

AMAÇ

Bu faaliyette verilecek bilgiler doğrultusunda Isparta halılarının kalitesini belirleyebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Isparta halılarının sergilendiği müzeleri gezerek Isparta halısının özelliklerini inceleyiniz.
- İnternet üzerinden araştırma yapıp dergi, katalog ve kitapları inceleyerek geçmişten günümüze kadar gelen Isparta halılarının özelliklerini inceleyiniz.
- Araştırmalarınızı rapor hâline dönüştürüp sınıfa sununuz.

1. ISPARTA HALISI

1.1. Isparta Halılarının Tarihçesi

Isparta halıcılığı eski bir tarihe sahiptir. Anadolu'ya halıcılığı ilk getirenler Selçuklu Türkleridir.

12. yüzyıldan itibaren çok önemli Türkmen nüfusunu barındıran Isparta ve çevresinde, meşhur Türkmen halılarını dokuyarak komşu ülkelere ihraç edebilen eski bir ticari dokuma geleneği bulunmaktadır.

19. yüzyıl sonuna kadar Isparta ve çevresinde yaşayan Türkmenler ve Hamitoğulları, Melli, Sarıkaralı, Sarıkeçili, Karakoyunlu gibi aşiretlerle mahalli ve geleneksel Isparta halıcılığı sürdürülmüştür. Geleneksel Isparta halıcılığı yüzyılın sonundan itibaren, İzmir'den başlayarak Manisa, Kula, Uşak ve Isparta'da en ücra köylere kadar Şark Halı Kumpanyası siparişleri ile Avrupa'dan gelen modeller ve bunlara uygun renklerle geleneksel dokuma tarzında büyük bir kültür değişimine uğramıştır.

Isparta halı dokumacılığının ilk defa 1891 yılında Babanzade Mustafa Zihni Paşa zamanında teşkilatlanarak köylere kadar yayıldığı görülmektedir. Fakat bu çalışma uzun ömürlü olmamıştır. Daha sonra Etirelizade Mehmet Efendi, Doktor Bodasaki ve Tarihçi Süleyman Sami, Cumhuriyet öncesi Isparta halıcılığını geliştiren ve bölgeye yerleştiren kişilerdir. Bu kişiler, Isparta'da sürgün bulunan Hacik Usta ile İzmir'de bulunan Ispartalı Agopoğlu ve çocuklarıyla ilişki kurarak Isparta'da Şark Halı Kumpanyası'nı kurmuştur.

1890 yıllarından 1930 yıllarına kadar bölgede Şark Halı Kumpanyası'nın organizasyonu ile üreticilere yün ipi, boya ve desen verilerek en ücra köylere kadar halıcılık götürülmüştür.

Bu dönemde üretilen halıların desenleri ticari albeniye göre Uşak, Hereke, İran halılarından uyarlanmıştır. Üretilen halı desenlerine, dokuyan kimseler halının desen kompozisyonuna göre bir takım isimler vermişlerdir. Bunlar; Kandahar, üzümlü, saatli, ağaçlı, beşir, elvan, goblen, goncalı, çelenkli gibi isimlerdir.

1.2. Isparta Halılarının Genel Özellikleri

Isparta göller bölgesinde gülleriyle ünlü bir şehirdir.

Isparta'da halıcılığın yaygınlaşmasıyla köylerde, evlerde, ıstar denilen halı tezgâhları yayılarak kurulmuştur.

Halı ipinin geleneksel metotlarla elde edildiği Ş. Karaağaç, Y. Bademli, Aksu, Eğirdir ve Sütçüler'de yaşayan Yörük ve Türkmenler, ilkbaharda mayıs ayında sonbaharda eylül ayında koyunyünlerini kırkıp yıkarlar. Yünler kuruduktan sonra "yay" denilen aletle didiklenerek atılır. Eğrilen ip "gelep" denilen yumak hâline getirilir. Sonrasında suni ve kök boyalarla boyanır.

Çözgü dokunacak halının boyuna göre tespit edilir. Çözgü halı boyundan 120 cm uzun tutulur.

Isparta halılarında genel olarak 1 dm^2 de 30-35 (1m^2 de 85800) düğüm olduğu görülür.

Isparta halılarına boyutlarına göre geleneksel adlar verilir:

- Paspas (40x40, 40x130)
- Seccade/Namazlık (75x130)
- Divan/Arşın Çeyrek (100x200)
- Yolluk (80x300)
- Kelle (150x260)
- Taban (200x300)
- Büyük Taban (250x350)

Parantez içindeki boyutların birimi cm olup birinci rakam eni, ikinci rakam boyu vermektedir.

İlk Isparta halılarında desenlerin karakteristik özelliği gül ve diğer çiçeklerin dal ve yapraklarından yapılmış olmasıdır. İlk halılarda bu desenler çok daha disipline edilmişlerse de son yıllarda bu durum değişmiştir. Hatta o kadar değişmiştir ki tamamen bordürsüz olarak dokunan tiplere bile rastlanmaktadır.

Yine ilk halılarda değişik tonlarda 25-30'a yakın renk kullanılmakta iken bugün 8-10 rengi geçmemektedir.

Isparta halıları incelendiğinde, motiflerde genellikle bir hareketlilik ve sembolleşme görülmektedir. Motifler, Isparta'nın simgesi hâline gelen gül başta olmak üzere genellikle çeşitli çiçek ve yapraklardan oluşan bitkisel bezemelerden seçilmektedir. İnsan, kelebek, kuş vb. hayvan figürlü bezemelerin; kandil, ibrik, şamdan gibi nesneli bezemelerin de halıyı çevreleyen bordürlerde düz ve çapraz düzenlemelerle yer aldığı görülmektedir (Resim 1.1).

Resim 1.1: Isparta halısı

Resim 1.1'deki ince Isparta halısının kalitesi, 38x38 dm^2, ilmesi yün, çözgüsü pamuk ve atkısı pamuktur.

Isparta halılarında genel olarak gülistan, serpme, kompozisyon, Osmanlı, goblen, Çin, üzümlü, dönümlü, köşe göbek gibi desenler kullanılmaktadır.

Isparta'da dokunan halılarda genellikle lacivert, kiremit kırmızısı, camgöbeği mavi, kirli sarı, sarı-yeşil, yağ yeşili, bej rengi tonları ile kırık beyaz kullanılmaktadır. Bu arada indigo mavi ve genellikle motif kenarlarını güçlendiren siyaha yakın koyu kahve renklerine de sıkça rastlanmaktadır. Zemin renkleri genellikle beyaz ve lacivert ağırlıklıdır. Taban ve yolluk olarak dokunan düz renkli halılar da mevcuttur. Aynı karakterdeki motif ve bezemelerin beyaz veya lacivert zeminde kullanıldığı da görülmektedir. Halılarda kullanılan motif, renk ve yüzey düzenlemesinde yörenin tüm özelliklerini en güzel biçimde görmek mümkündür.

Serbest gruplanan güller, menekşeler, mine çiçeklerinden oluşan düzenlemelerde yıllardır değişmeyen Isparta imajını belirleyen halı örnekleri bugün pek çok evde odaları, salonları süslemektedir. Isparta halısının teknik, renk, motif ve kompozisyon özelliklerini taşıyan bir başka örnek de bordür zemin rengine zıt olmasına karşın motiflerdeki rengi destekleyici güçlü bir renk ile bordür tamamlanmaktadır (Resim 1.2).

Resim 1.2: Isparta halısı

Resim 1.2'deki Isparta halısının kalitesi, 26x33 ilmesi yün, çözgüsü pamuk ve atkısı pamuktur.

Ülkemizde muhtelif yörelerde dokunan halıların, kendilerine özgü kalite, desen, malzeme, düğüm tekniği, hav yüksekliği gibi özellikleri vardır. Türk Standartları Enstitüsü yöresel özellikleri dikkate alarak her yöre halısı için belirli standartlar geliştirmiştir.

Kalitelerine göre desenler iki gruba ayrılır:

- **Kare kaliteli desenler:** Bu desenlerle her 10 cm'deki tel sayısı ile her 10 cm' deki sıra sayısı birbirine eşittir.

- **Dikdörtgen kaliteli desen:** Her 10 cm'deki tel sayısı ile her 10 cm'deki sıra sayısı birbirinden farklıdır.

Isparta halılarının teknik özellikleri (Isparta II orta sınıf):

- Halı tipi: Isparta II
- İlmek ipliği lif cinsi: Yün
- Endeki standart düğüm sayısı Ad/dm: 26
- Boydaki standart düğüm sayısı Ad/dm: 33
- dm^2 deki toplam standart düğüm sayısı adet: 858
- dm^2 deki en az toplam düğüm sayısı adet: 830
- Düğüm tarzı: Tek bağlama
- İlmek ipliği numara ve kat adedi: TS 626'ya uyan yün 2,5/2 Nm
- Çözgü ipliği alt atkı iplik numarası adedi ve cinsi: 6/9 Ne pamuk
- Çözgü ipliği sayısı: 130
- Alt atkı ipliği iplik numarası ve cinsi: 6/8 Ne pamuk
- Alt atkı ipliği büküm sayısı Tur/m: 40
- Üst atkı iplik numarası ve cinsi: 6/8 Ne pamuk
- Üst atkı ipliği büküm sayısı: 40
- Hav yüksekliği: 10-14

Isparta halısının teknik özellikleri (Isparta III orta sınıf):

- Halı tipi: Isparta III
- İlmek ipliği lif cinsi: Yün
- Endeki standart düğüm sayısı Ad/dm: 24
- Boydaki standart düğüm sayısı Ad/dm: 30
- dm^2deki toplam standart düğüm sayısı adet: 720
- dm^2 deki en az toplam düğüm sayısı adet: 700
- Düğüm tarzı: Tek bağlama
- İlmek ipliği numarası ve kat adedi TS 626'ya uyan yün: 2,5/2 Nm
- Çözgü ipliği iplik numarası kat adedi lif cinsi: 6/11 Ne pamuk
- Çözgü ipliği iplik sayısı: 170
- Alt atkı ipliği iplik numarası kat adedi cinsi: 6/9 Ne pamuk
- Alt atkı büküm sayısı: 80
- Üst atkı iplik numarası kat adedi cinsi: 6/9 Ne pamuk
- Üst atkı büküm sayısı: 80
- Hav yüksekliği: 10-14

1.3. Isparta Halılarının Ülkemizdeki Yeri ve Önemi

12. ve 13. yüzyıllarda Batı Anadolu'da, özellikle Isparta ve çevresindeki Türkmen yerleşimleri ve bu Türkmenlerin halı ticareti ile ilgili kayıtları incelendiğinde, bu bölgede geleneksel dokuma kültürünün önemli ölçüde geliştiği görülmektedir.

Isparta'da halıcılıktan önce kilimcilik çok yaygındı. El tezgâhlarında ince ve düzgün bükülmüş yünden kilimler, heybeler ve "menevrek" denilen şalvarlık kumaşlar

dokunmaktaydı. Pamuk atkı iplikleri, çıkrıklarda bükülmekte ve kök boyalarla boyanmaktaydı.

1896'dan sonra ise kilimin yerini halı dokumacılığının aldığı görülmektedir. Geçmişte halıcılık, Rumların uğraş alanı arasındaydı. Rumların göç etmesiyle Isparta halıcılığında bir duraklama olmuştur.

19. yüzyılda Türklerin Anadolu'yu fethinden itibaren Batı Anadolu'yu kapsayan geniş bir alandaki dokuma kültürü, Avrupalı tüccarlar tarafından fark edilmiştir. Böylece 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başlarında Avrupalı tüccarlar, bu işe yatırım yaparak piyasayı ele geçirmeye başlamıştır. Isparta'da bir sektör olarak halıcılık özel bir teşkilat ile 1899 yılında başlamıştır. Aynı zamanda halı dokumacılığının okullarda öğretimini sağlamak amacındaydılar.

Isparta halıcılığı Cumhuriyet döneminde canlılık kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde Isparta'da halıcılığın gelişmesinde Sümer Halı önemli bir yer tutmuştur. Sümerbank'ın 1987'de özelleştirilmesi ile fabrika, Sümer Holding AŞ olarak faaliyetlerine devam etmiştir.

Isparta'daki Sümer Halı Bölge Müdürlüğü, fabrika ile anlaşmalı halı imalatçıları ve kooperatifler aracılığıyla halı üretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

1.3.1. Isparta Halılarının Dünyadaki Yeri ve Önemi

Dünya Isparta halılarını Şark Halı Kumpanyası ile tanımıştır.

Tarihteki önemini kaybetmiş, yerini zamane halıları almış olsa da yine de çok değerli halıların doğum yeridir Isparta. Dünyanın en kaliteli halıları, en gözde dokumaları bu şehrin insanlarının emeğidir.

Isparta halısı günümüzde el dokuma ve fabrikasyon uyumu kurabilen nadir halı türlerindendir.

Zaman içinde kendi geleneğini yaratarak yaygınlaşan ve zenginleşen Isparta halıcılığı, dokumacılık teknolojisi ile birlikte bugün fabrika halıcılığında da halı üretimi yeni boyutlara ulaşmıştır. Yurtiçi tüketiminin yanı sıra ihracata da yönelen el halıları daha çok Amerika ve Avrupa ülkelerine, makine halıları ise Ortadoğu ülkelerine satılmaktadır.

Dünya, Isparta halılarını geçmişten günümüze beğeniyle izlemeye ve kullanmaya devam etmektedir.

1.3.2. Isparta Halılarının Ülke Ekonomisine Katkıları

Halıcılık dokuma sanayisi içinde ağırlığı büyük, ekonomik potansiyeli güçlü aynı zamanda güzel sanatlarla da yakın ilgisi bulunan bir alandır.

Isparta'da halıcılık önemli bir sanayi kolu hâline gelmiştir. Isparta halıcılığının gelişme sebepleri şunlardır:

- Arazinin verimsiz olması, hayvancılık ve ziraata elverişli bulunmaması,
- Halı ipliğinin bölge fabrikalarında bükülmeye başlaması,
- Alizerin boyanın halı ipliğinde kullanılması neticesi bölgede boyahanelerin kurulması,
- Aynı tipte halı imali,
- Model kullanılması ve araçların ıslah edilmesi,
- İhraç imkânlarının gelişmesi gibi faktörler önemli rol oynamıştır.

Isparta Halı Fabrikası 1924 yılında kurulmuştur. Fabrika, bölgedeki halı üreticilerinin iplik ihtiyaçlarını karşılamak ve el halıcılığını teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. Bu fabrika, Isparta halıcılığında lokomotif görevi yüklenmiştir.

Isparta İplik Fabrikası olarak kurulan ve 1943 yılında Sümerbank'a devredilen, 1990'da ise Sümer halı organizasyonu içine alınan Sümer Halı Isparta Halı Fabrikası; entegre (bütünleşmiş) bir tesis olup alanında en büyük kuruluşlardan birisidir. Halı için hammadde olarak bütün altyapısını temin eden (yıkama, boyahane, ip büküm) bu fabrika, bütün Türkiye'de organize olmuş bölgelerde halılarını dokutup tekrar fabrikada yıkama ve apre işlemleri yapıldıktan sonra Türkiye pazarına son mamulü sunabilen bir yapıya sahiptir. Yıllık üretimi iplik 616 ton, halı ise 130.000 m^2dir.

Halı dokumacılığı pahalıya mal olan, eğitilmiş insan gücüne en az ihtiyaç duyulan, sağladığı istihdam imkânlarıyla işsizlik sorununu kısmen önleyen, büyük sermayeler gerektirmeyen, aile ekonomisine yön vermesi bakımından da Isparta için önemli bir gelir kaynağıdır.

Isparta'daki halı sarayı üreticiler için bölgenin en büyük halı pazarı olma özelliğine sahiptir. İçerisinde yer alan halıcılık sektörüyle ilgili yaklaşık 100 iş yeri ve açık halı pazarı, her türlü halının alınıp satıldığı, adeta bir halı borsası görünümündedir (Resim 1.3, 1.4).

Resim 1.3: Isparta halı sarayı

Resim 1.4: Isparta halı pazarı

Halı ipi üretimi ve boyamacılığı, halı kırkım ve yıkama, minyatür halıcılık gibi iş kolları da halı üretiminin yanı sıra Isparta ve ülke ekonomisine yön vermektedir.

Halıcılık sektöründe yaklaşık bir yıl içerisinde seksen bin işçi çalışmakta, bir milyon beş yüz bin m^2 el halısı ve iki yüz elli bin m^2 makine halısı üretilmekte, bu halıların iç ve dış pazarlara satışından ise gayet iyi bir gelir elde edilmektedir.

Bunun yanında yıllardır en ücra köylere kadar gidip tezgâh kuran, halıcılık yapan üretici esnafın çoğu, el halısına alternatif olarak çıkan makine halılarının ucuzluğundan dolayı tüketicinin kalite yerine ucuz halıya yöneldiğini, esnafın çeşitli sebeplerle tüketiciye kaliteyi götüremediğini, böylece zaman içerisinde kalitenin yok olmaya başladığını vurgulamaktadır.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem basamakları ve önerilerde belirtilen hususları dikkate alarak Isparta halısının genel özelliklerini inceleyiniz.

İşlem Basamakları	**Öneriler**
➢ Isparta halılarında kullanılan renkleri inceleyiniz.	➢ Yöredeki halıcılardan, müzelerden, camilerden ve antikacılardan Isparta halılarını inceleyiniz. ➢ Elektronik ortamdan Isparta halı fotoğraflarına ulaşınız. ➢ Isparta halılarında geçmişten günümüze kullanılan renkleri inceleyiniz.
➢ Isparta halılarında kullanılan desenleri inceleyiniz.	➢ Desen özelliklerine göre Isparta halılarını inceleyiniz. ➢ Kenar bordüründe kullanılan desenleri inceleyiniz. ➢ Köşe desenlerini inceleyiniz. ➢ Göbek ve serpme desenleri inceleyiniz. ➢ Dikkatli ve özenli olunuz.
➢ Isparta halı deseni hazırlama tekniklerini inceleyiniz.	➢ Desen aktarma yöntemlerini inceleyiniz. ➢ Desen çizme tekniklerini inceleyiniz. ➢ Renklendirme özelliklerini inceleyiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. ( ) 12. yüzyıldan itibaren çok önemli Türkmen nüfusunu barındıran Isparta ve çevresinde, meşhur Türkmen halılarını dokuyarak komşu ülkelere ihraç edebilen eski bir ticari dokuma geleneği vardır.

2. ( ) Isparta'da dokunan seccade/namazlığın boyutları 40x40'dır.

3. ( ) İlk Isparta halılarında desenlerin karakteristik özelliği gül ve diğer çiçeklerin dal ve yapraklarından olmasıdır.

4. ( ) Isparta'da tamamen bordürsüz yapılan halılara da rastlanmaktadır.

5. ( ) Isparta halılarında bugün 25-30'a yakın değişik tonlarda renk kullanılmaktadır.

6. ( ) İnce Isparta halısının kalitesi 38x38'dir.

7. ( ) Isparta halılarında zemin renkleri genellikle pembe ve mordur.

8. ( ) Isparta halılarının düğüm tarzı, tek bağlamadır.

9. ( ) Isparta halılarının ilmek ipliği lif cinsi, pamuktur.

10. ( ) Isparta halıcılığı Cumhuriyet döneminde bir canlılık kazanmıştır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ–2

AMAÇ

Bu faaliyette verilecek bilgi ve kazandırılacak beceriler doğrultusunda Isparta halılarında kullanılan renkleri hazırlayacağınız desenlerde kullanabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Isparta halılarında kullanılan renkleri araştırınız.
- Kullanılan renklerin nasıl elde edildiğini araştırınız.
- Araştırmalarınızı rapor hâline getirip arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. ISPARTA HALISININ RENK ÖZELLİKLERİ

2.1. Isparta Halısında Kullanılan Renkler

İlk Isparta halılarının renk özelliği, günümüz Isparta halılarına göre farklılıklar gösterir.

İlk Isparta halılarında değişik tonlarda 25-30'a yakın renk kullanılmakta idi. Bugün renk sayısı 8-10'u geçmemektedir.

Isparta halılarında genellikle kullanılan renkler:

- Lacivert
- Kiremit kırmızısı
- Camgöbeği mavi
- Kirli sarı
- Sarı yeşil
- Yağ yeşili
- Bej rengi
- Kırık beyaz tonları

Isparta halılarında zemin renkleri genellikle beyaz ve lacivert ağırlıklıdır. Taban ve yolluk olarak dokunan düz renkli halılar da mevcuttur.

Isparta halılarının önemli renk özelliklerinden biri de aynı karakterdeki motif ve bezemelerin beyaz ve lacivert zeminde kullanılmasıdır. Halılarda kullanılan motif, renk ve yüzey düzenlemesinde yörenin tüm özelliklerini en güzel bir biçimde görmek mümkündür.

Isparta halısının teknik, renk, motif ve kompozisyon özelliklerini taşıyan bir başka örnek de bordürün zemin rengine zıt olmasına karşın motiflerdeki rengin destekleyici güçlü bir renk ile bordürü tamamlamasıdır.

Isparta halılarında bölgenin özelliği renklerde kendini gösterir. Halı ipliğinin doğal boya ile boyanmış olması eski halıların en belirgin özelliğidir. Tabii olan bu boyalar halk arasında "kök boya" olarak isimlendirilir. Kök boyalarla boyanmış halıların renkleri geç solmakta; solsa bile sentetik boyalardaki gibi bir solma olmamaktadır. Isparta halılarında 19. yüzyıl sonuna kadar kök boya ile renklendirme devam etmiştir. 1924 yılında iplik fabrikasının kurulmasıyla sentetik (suni) boyama yaygınlaşmıştır.

El dokuma Isparta halılarında tabii boyama hâlen devam etmektedir. Fabrikada üretilen makine halılarında tamamen suni boyalar kullanılmaktadır. Tabii boyacılık, tabiattaki bazı böceklerle çoğu bitkilerin köklerinden, dalından, yapraklarından, çiçek ve meyvelerinden faydalanılarak yapılır.

2.2. Yün Boyamacılığında Kullanılan Bazı Bitkiler ve Özellikleri

- **Ada çayı (salvia triluba)**: Labiateae familyasının salvia cinsine ait adaçayı çalı durumunda bir bitkidir. Çiçekleri salkım ya da başak şeklinde olup yaprakları hafif tüylüdür. Gövde ve yaprakları boya için elverişlidir. Lutealin içeren bitkiden mordan olarak şap kullanıldığında açık kahverengi elde edilir (Resim 2.1).

Resim 2.1: Ada çayı

- **Asma (vitis vinifera l.)**: Rahamnales takımından viticea familyasının vitis cinsine ait olan asmanın yaprakları boya amaçlı kullanılır. Şap mordanı ile uçuk yeşil, potasyum di kromatla kirli sarı elde edilir (Resim 2.2).

Resim 2.2: Asma yaprağı

- **Aspir (carthamus tinatorlus l.)**: Carthamus cinsine ait tüysüz bir bitkidir. Aspirin yaprakları boya amaçlı kullanılır. Şap mordanlı yün ile sarı tonları, potasyum di kromatla hardal sarısı, göztaşıyla koyu yeşil, saçıkıbrıs ile zeytin yeşili rengi almaktadır (Resim 2.3).

Resim 2.3: Aspir

- **Ayva (cydonia vulgaris pers):** Rasacease familyasının cydonia cinsine ait bir bitki olan ayvanın yaprakları boya amaçlı kullanılır. Sarımsı kahverengi tonları elde edilir (Resim 2.4).

Resim 2.4: Ayva

- **Cehri (rhammus petiolaris bois, rhammus tinctoria w et.k):** Rhamnaceae familyasının rhamnus cinsine mensup bir bitkidir. Çalı ya da küçük ağaç durumundadır.Yaprakları yumurta görünüşünde kenarları ince dişli olup dal üzerinde karşılıklı dizilidir. Şap ile sarı renk, potasyum di kromat ile hardal sarısı, saçıkıbrıs ile zeytin yeşili renkler elde edilir. Boyamadan sonra güneş ışığında pozitif solma (koyulaşma) görülür (Resim 2.5).

Resim 2.5: Cehri

- **Ceviz (juglns regia l.):** Juglandaceae familyasının junglas cinsine ait bir ağaçtır. Boyamada tüm uzuvlarını kullanmak mümkündür. Ancak meyvesi gıda olarak, ağacı ise mobilya sanayisinde kullanılabildiği için meyvesinin kabukları boya amaçlı kullanılmaktadır. Ceviz kabuğu ile farklı mordanlarla yün ve elyaf boyandığında kahvrengi tonları elde edilir (Resim 2.6).

Resim 2.6: Ceviz

- **Çivit otu (ısatis tinctoria l.):** Brassicaceae familyasının ısatis cinsine ait bir bitkidir. Sarı renkte çiçekleri olan çivitin yaprakları gövde üzerinde sık dizilir. İndigo türü boyar madde içeren çivit otundan özel bir fermantasyon işleminin sonunda mavi renk elde edilir (Resim 2.7).

Resim 2.7: Çivit otu

- **Hayıt (vitex agnus-cartus l.):** Verbenaeceae familyasından vitex cinsine ait olan mor çiçekli olarak yetişen bir çalıdır. Yapraklarında yağ, tanen ve şekerli maddeler bulunan hayıtın boyanmasında mordanlama metodu kullanılarak şap ve göz taşı ile yeşil renk elde edilebilir (Resim 2.8).

Resim 2.8: Hayıt otu

- **Sentetik indigo:** Mavi renk boyar maddelerinin hepsindeki boyar madde indigodur. Çivit ve Hindistan'da yetişen indigopera tinctorin bitkisinin dışında 1900 yıllarından sonra Avrupa'da üretilen sentetik indigo da yine aynı boyar maddeyi ihtiva eder. Sentetik indigo ile bitkilerden elde edilen indigo kimyasal açıdan özdeş olduğu için günümüzde yün boyamacılığında sentetik indigo sıklıkla kullanılmakta ve bütün literatürler doğal kabul etmektedir. Sentetik indigo ile mavi elde etmek için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Boncuk, tutkal, sudkostik, hydrosülfat yardımıyla mavi renk elde edilir.

- **Katırtırnağı (genist tintoria l. startium sp.):** Rosales takımının papilıonaceae familyasının gerniste ve spartium cinslerine ait bitkilerdir. Çalı hâlinde odunsu durumdadır. Gövde ve çiçekleri boya için elverişlidir. Şap mordanıyla sarı ve yeşilimsi sarı tonları elde edilir (Resim 2.9).

Resim 2.9: Katırtırnağı

- **Kekik (thymus sp.):** Labiate familyasının thymus cinsine aittir. Yaprak ve dalları boya amaçlı kullanılabilir. Şap mordanlı yün liflerini sarı, saçıkbrısla mordanlanmış yünleri yeşilimsi gri renklere boyamaktadır (Resim 2.10).

Resim 2.10: Kekik tarlası

- **Kına (lawsonia inermis l.):** Lythraceae familyasının lavsania cinsine ait olan bitki çalı durumunda olup çiçekleri kokuludur. Mordansız doğrudan boyama yapıldığında yün liflerini kırmızı ve turuncuya boyamaktadır. Şap ve potasyum di kromat mordanıyla kullanıldığında ise kızıl kahverengi tonları elde edilir (Resim 2.11).

Resim 2.11: Kına otu

- **Kırmızı soğan (allium cepo l.):** Liliacease familyasının allium cinsine ait bitkinin dışındaki kuru yaprakları boya amaçlı kullanılmaktadır. Şap, göztaşı, potasyum di kromat gibi mordanlarla yeşil tonu elde edilir.
- **Kızılçam (pinus brutio ten. henry):** Pinaceae familyasının pinus cinsine ait bir ağaçtır. Tanen içeren gövde kabukları ve kozalakları boya amaçlı kullanılabilir. Kabuklar şap, potasyum di kromat, göz taşı gibi mordanlarla yün liflerini

kahverengi tonlarına boyar, şap mordanlı kozalaklar ise yünü kırmızımsı bir sarı renge boyar (Resim 2.12).

Resim 2.12: Kızılçam ağacı

- **Kök boya (rubai tinctorum l.):** Rubiales takımının rubai cinsine ait olan bitki alizarin, rubiadin glikoziti, pupurin, pseudapurpurin gibi boyar maddeleri içerir. Anadolu'da boya otu, dilkanatan, boya pürü, boya çili, gibi adlarla da anılmaktadır. Köklerinden kırmızı boya elde edilir. Otsu ve sarılıcı bir bitkidir. Boya için 3-4 yıllık bitki kökleri daha iyi sonuç verir. Toprak altında bulunan kökleri sürekli sürgün verdiğinden hızla çoğalır. Sulak ve gölge yerlerde yetişir. Kökler bahar ya da sonbaharda toplanmalıdır. Oksali asit ya da şap ve kremtartar mordanı ile kiremit kırmızısı, saçıkıbrısla kahverengi elde edilir (Resim 2.13).

Resim 2.13: Kök boya bitkisi

- **Kantaron (hypericum sp.l):** Guttiferac familyasının hypericum cinsine ait bir bitkidir. Odunsu karakterde çalı hâlindedir. Şapla mordanlanmış yünü hardal sarısına, potasyum di kromatla mordanlanmış yünü ise kahverengiye boyar (Resim 2.14).

Resim 2.14: Kantaron otu

- **Mazı meşesi (golbe quercinae) (quercus infectoria oliv.):** Fageceae familyasının quercus cinsine ait bir ağaçtır. Mordansız yün lifi deve tüyü rengi alırken şap ve kalay II klorür mordanlarıyla sarı ve tonları, oksalik asitle sarımsı bir deve tüyü, göz taşıyla hardal sarısı, saçıkıbrısla kahverengi elde edilir (Resim 2.15).

Resim 2.15: Mazı meşesi

- **Muhabbet çiçeği (reseda tuteola l.):** Resedaceace familyasının reseda cinsine aittir. Otsu karakterde bir bitkidir. Bitkinin toprak üstündeki tüm uzuvları boya amaçlı kullanılabilir. Şap ile sarı, göztaşıyla yeşil, saçıkıbrıs ile yeşilimsi sarı elde edilir.
- **Nane (mentha spicata):** Labiatae familyasının mentha l. cinsine ait kokulu bir bitkidir. Nanede mentol, tanen ve kavran ile limonen uçucu yağları vardır. Şap mordanlı yün liflerini sarı, göztaşı ile hâkî rengine boyar (Resim 2.16).

Resim 2.16: Nane

- **Nar (purica granatum l.):** Meyvenin kabukları içerdiği tanenden dolayı boya amaçlı kullanılır. Kurutulan kabuklar önceden mordanlama yoluyla saçıkıbrıs kullanılarak siyah elde edilir (Resim 2.17).

Resim 2.17: Nar

- **Palamut meşesi (qercus acgilaps l.)**: Mazı meşesi ile aynı familya ve cinse ait bir ağaçtır. Palamut meyvesi ve meyvenin çevresindeki kadeh kısmı öğütülerek boya amaçlı kullanılır. Tanen ihtiva eder. Bir gün önceden ıslatılan bitki parçacıkları şap, göztaşı, saçıkıbrıs gibi mordanlarla tabii yün lifini hâkî yeşil ile hardal sarısının tonlarına boyar (Resim 2.18).

Resim 2.18: Palamut meşesi

- **Papatya (anthemis tintoria l.):** Sarı papatya olarak bilinen anthemis chia türü vardır ki apigenin boyar maddesi içerir. Şap ile sarı, potasyum di kromat ile tarçın sarısı, saçıkıbrıs ile yeşil elde edilir (2.19).

Resim 2.19: Sarıpapatya

- **Sığırkuyruğu (verbascum sp.):** Seraphulariaceae familyasının verbascum cinsine ait çok yıllık otsu karakterde bir bitkidir. Şap mordanıyla sarı elde edilir (Resim 2.20).

Resim 2.20: Sığırkuyruğu

- **Sütleğen (eurhabia sp.):** Euphorbiaceae familyasına ait bir bitkidir. Kök, gövde, dal ve yapraklarında toksik bir süt depo eder. Toprak üstündeki uzuvları boyamada kullanılır. Şap mordanıyla sarı, kalay II klorür ile bal rengi oluşur (Resim 2.21).

Resim 2.21: Sütleğen

- **Yarpuz (mentha pulegium l.):** Labiateae familyasının mentha cinsine ait çok yıllık, otsu, kokulu bir bitkidir. Potasyum di kromat ile kahverengi elde edilir (Resim 2.22).

Resim 2.22: Yarpuz

Bu bitkilerle (kök boya) yapılan boyamalar halının kalitesini ve değerini artırmaktadır. Halılar daha parlak ve canlı bir görünüme sahip olur.

Isparta halılarının renk özelliklerinin halı örneklerinde incelenmesi:

Resim 2.23: Isparta halısı

Resim 2.23'teki Isparta halısının göbek zemininde kırmızı kullanılmıştır. Zemin göbek köşelerinde kırmızı, mavi, lacivert, yeşil, beyaz ve sarı renk kullanılmıştır. Bordürde ve göbekteki renk cümbüşü pembe, mavi, sarı, beyaz, yeşil, mor, kırık beyaz, lacivert, koyu yeşil renkler kullanılarak oluşturulmuştur. Koyu, canlı, parlak, motif ve renk özellikleriyle değerli bir Isparta halısıdır.

Resim 2.24: Isparta halısı

Resim 2.24'teki Isparta halısı bordürsüz bir halıdır. Motifler kırmızı zemin üzerine oturtulmuştur. Motiflerde lacivert, mavi, beyaz, yeşil ve küf yeşili rengi kullanılmıştır.

Resim 2.25: Isparta halısı

Resim 2.25'teki Isparta halısının zemininde siyah, sarı, kahverengi, turuncu, küf yeşili ve krem rengi kullanılmıştır. Bordür bölümünde zemin açık ama aynı renk tonları kullanılmıştır.

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem basamakları ve önerilerde belirtilen hususları dikkate alarak Resim 2.23 ve 2.24'teki Isparta halılarının renk özelliklerini inceleyiniz.

İşlem Basamakları	**Öneriler**
➢ Yapacağınız işlem için atölye ortamını hazırlayınız.	➢ Aydınlık bir ortam sağlayınız. ➢ Temiz ve düzgün bir atölye ortamı hazırlayınız.
➢ Isparta halısında kullanılan renkleri inceleyeceğiniz örnekleri (Resim 2.23 ve Resim 2.24) hazırlayınız.	➢ Dikkatli ve özenli olarak halıları inceleyiniz. ➢ Zemin ve göbekte kullanılan renk özelliklerine dikkat ediniz. ➢ Bordürde kullanılan renkleri inceleyiniz. ➢ Bordürsüz Isparta halısının motiflerinde kullanılan renk özelliğini inceleyiniz.
➢ Boya kalemlerini hazırlayınız.	➢ Boyaları seçerken Isparta halılarının yöresel özelliğine uygun renkler seçmeye özen gösteriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Sütleğen bitkisi şap mordanı ile hangi renk olur?
A) Mor
B) Yeşil
C) Açık sarı
D) Kahverengi

2. Aşağıdakilerden hangisi Isparta halılarında kullanılan renklerden biri <u>değildir?</u>
A) Kırık beyaz tonları
B) Kirli sarı
C) Yağ yeşili
D) Açık pembe

3. Tabii boyamaya halk arasında verilen ad aşağıdakilerden hangisidir?
A) Kök boyama
B) Kimyasal boyama
C) Suni boyama
D) Guaj boyama

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

4. ( ) Aspir bitkisi saçıkıbrıs ile zeytin yeşili rengini almaktadır.

5. ( ) Isparta'da taban ve yolluk olarak dokunan düz renkli halılar da mevcuttur.

6. ( ) Çivit otundan özel bir fermantasyon işleminin sonucunda kırmızı renk elde edilir.

7. ( ) Mavi renk boyar maddelerinin hepsindeki boyar madde indigodur.

8. ( ) Kekik, saçıkıbrısla mordanlanmış yünleri kahverengiye boyar.

9. ( ) Kına otu, şap ve potasyum di kromat mordanıyla kullanıldığında kızıl kahverengi tonları elde edilir.

10. ( ) Mazı meşesinden oksalik asitle sarımsı bir deve tüyü rengi elde edilir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ–3

AMAÇ

Bu faaliyette verilecek bilgiler ve kazandırılacak beceriler doğrultusunda aydınlık ve temiz ortam sağlandığında Isparta halılarında kullanılan desenleri öğrenerek tekniğine uygun desen çizimi yapabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Isparta halılarında kullanılan desenler konusunda internet ortamı ve basılı kaynaklardan kaynak taraması yapınız.
- Isparta yöresinde kullanılan halı desenleri ile diğer yörelerdeki desenler arasındaki farklılıkları araştırınız.
- Edindiğiniz bilgileri sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. ISPARTA HALISININ DESEN ÖZELLİKLERİ

3.1. Isparta Halısında Kullanılan Motifler

Motif Fransızca bir sözcüktür. Türkçe karşılığı "örge"dir. Motif değişik anlamlarda yorumlanır;

- Bir sanatçının, bir tasarımcının gözle görülen nesnelerden kendine konu, model olarak seçtiği ögedir.
- Süslemenin bütününü oluşturan tasarımın tüm özelliklerini bir araya toplayan en küçük parçasıdır.
- Herhangi bir zemin üzerinde sık sık tekrarlanan desen, süstür.
- Süslemede süs oluşturan ayrı ayrı biçimlere verilen addır.

Motif, süslemeyi oluşturan temel birimdir. Motifler bağımsız olarak kullanıldığı gibi çeşitli biçimlerde tekrarlanarak daha büyük motifler, kenar suyu ya da yüzey kompozisyonları elde edilir.

Motif, tüm halı ya da kilim dokuma desenlerinde görülen süsleme unsurlarından biridir. Motifler özelliklerine göre küçük bir çiçek, büyük bir yıldız şeklinde olabilir.

3.1.1. Bitkisel Motifler

- **Ağaç motifleri**
  - Selvi
  - Salkım söğüt
  - Hayat ağacı

- **Yaprak motifleri**
  - Asma
  - Çınar
  - Sarmaşık
  - Gül yaprağı
  - Yonca

- **Çiçek motifleri**
  - Lale
  - Karanfil
  - Gül
  - Sümbül
  - Top çiçekler
  - Üzerlik
  - Mine
  - Zambak
  - Tomurcuk
  - Sarmaşık çiçekler

- **Meyve motifleri**
  - Elma
  - Üzüm
  - Nar

- **Dal motifleri**
  - Düz dallar
  - Kıvrımlı dallar
  - Zikzak dallar
  - Helezonlar
  - Filizler (Resim 3.1, 3.2)

Resim 3.1: Bitkisel motifler

Resim 3.2: Bitkisel motifler

3.1.2. Figürlü Motifler

Isparta halılarında figürlü motiflere çok sık rastlanmaz. Aşırı stilize edilmiş geometrik hâlde figürlü motifler zaman zaman kullanılır.

- İnsan motifleri (elibelinde)
- Hayvan motifleri (kartal, güvercin, kartal, at, yılan, ejder vb.)

3.1.3. Geometrik Şekil Motifleri

Genellikle "geometrik motif" ifadesiyle anılan üçgen, dörtgen, baklava, yıldız, sekizgen gibi motifler bu gruba örnek olarak verilebilir.

3.1.4. Karma Motifler

- Tabiat ögeleri ve yapıtlar (bulut, ay, güneş, dağ, cami, ev gibi nesneler)
- Çeşitli eşyalar (tarak, ibrik, kandil gibi eşya motifleri)
- Sembolik motifler (göz, el, çintemani gibi motifler)

3.1.5. Yazı Motifleri

Kuran-ı Kerim ayetleri, harfler, tarih belirten rakamlar, köşeleri dik açılı kısa ve kalın hâldeki kûfi yazılardır.

Halı motifleri geçmişten günümüze yüzyılların bir kültürel birikimi olarak gelmiştir. Halıda bulunan her bir motifin ve desenin bir anlamı bulunmaktadır.

Anadolu insanı hüzünlerini, dertlerini, sevinçlerini motif ve renk cümbüşüyle halılarda anlatır.

Kültürel zenginlikler sonucunda ortaya çıkan motiflerden bazılarının anlamları şu şekildedir:

- **Nar ve üzüm:** Bolluk ve bereketi simgeler.
- **Ağaç:** Hayatı ve ahreti simgeler.
- **Gül, sümbül, karanfil:** Cenneti ve dünyevi güzellikleri simgeler.
- **Lale:** Kutsal bir anlam ifade eder.
- **Ejder:** Kudret, güç, bereket ve saadet sembolüdür.
- **Kandil:** İlahi ışığı, dini simgeler.

3.2. Kompozisyon

Kompozisyonun genel anlamı, parçaların bir bütün içinde bir düzen gösterecek biçimde bir araya getirilmesidir.

Halı deseni de motiflerin belirli düzen bağlantıları içinde bir araya getirilmesi ile oluşan bir kompozisyondur.

3.2.1. Kompozisyon Çeşitleri

- **Kapalı (klasik) kompozisyon:** Motiflerin, nesnelerin en önemli bölümünün merkeze ya da merkeze yakın yerleştirilmesidir.
- **Açık (barok) kompozisyon:** Kompozisyonun bütün yüzeye dağılması ve dışarı doğru gelişmesidir.

3.2.2. Kompozisyon İlkeleri

Kompozisyon ilkeleri, çeşitli düzenlemeleri yapmakta kolaylaştırıcı ve yol göstericidir.

- **Tekrar:** Motif ya da motif kümelerinin aynen ya da yakın değerde birden fazla sayıda kullanılması tekrarı oluşturur. Tekrar 4'e ayrılır. Bunlar:

- **Tam tekrar:** Motif ya da motiflerin ölçü, biçim, renk ve dokularının tam anlamıyla aynı olması, bunların eşit aralık ve aynı yönde kullanılmasıyla "tam tekrar" oluşur.
- **Tekrar:** Motif ya da motiflerin ölçü, biçim, renk, değer ve dokularının aynı olması, buna karşılık aralık ve yönlerinin değişik kullanılmasıyla "tekrar" oluşur. Motiflerin bir alt bir üst yerleştirilmesi, çok kullanılan bir tekrar ilkesi uygulamasıdır.
- **Değişken tekrar:** Birbirlerinin aynısı olmakla beraber aralarında küçük farklar olan ya da motiflerin bir arada kullanılmasıyla oluşan tekrara "değişken tekrar" denir. Motifler arasında küçük farklılıklar olabilir ve yönleri farklı yerleştirilebilir.
- **Aralıklı tekrar:** Değişik biçimlerde ve ölçülerdeki motifler, belirli aralıklarla ve değişik yönlerle kullanılırsa "aralıklı tekrar" oluşur.

- **Uygunluk:** Biçimler arasında ortak ya da yakın yönlerin bulunmasıdır. Bu uygunluk ölçü, renk, değer, doku özelliklerinde biri ya da birçoğu yönünden olabilir. Yönler aralıklarla uygunluk kazanır.
- **Birlik**: Motifler arasında ortak ya da yakın yönlerin bulunmasıdır. Birliği sağlamak için motiflerin birinde ya da birkaçında ölçü, renk, değer vb. açıdan ortaklık kurulur.
- **Egemenlik:** Kompozisyonda biçim, ölçü, renk, doku gibi ögelerden birinin ya da bir grubun diğerine egemenlik kuracak üstünlükte olması ile egemenlik oluşur. Yani deseni oluşturan motif ya da motifler grubunun diğerlerine egemen olması demektir.
- **Karşıtlık (zıtlık):** Biçimde, yönde, ölçüde, dokuda, renkte, değerde ortak ya da yakın nitelikleri bulunmayan ögelerle oluşturulur. Motiflerde karşıtlık hareketi ve ritmi güçlendirir, canlılık kazandırır, tek düzelikten kurtarır.
- **Koram:** Biçim, yön, ölçü, aralık gibi ögelerin, iki karşıt ucun birinden diğerine doğru kademeli olarak geçişini sağlayan düzenlemelerdir. İki uç arasında bir düzen içinde geçiş sağlamak göz okşayıcı bir beğeniyle karşılaşır. Motiflerin büyükten küçüğe veya küçükten büyüye sıralanması, aralıklarda genişten dara, dardan genişe geçişler düzenli bir uyum oluşturur.
- **Denge:** Bir düzenlemeye giren motiflerin renkleri, dokuları, yönleri, aralıkları ve ölçüleri birbirleriyle karşılaştırılır. Motiflerin birbirleriyle ortaya koydukları değer yönünden tartıldıklarında genel bir denge hissedilmeli, herhangi bir motif ya da motif grubu ağır basarak ağırlık merkezini kendi tarafına kaydırmamalıdır.

Isparta halılarında kompozisyon ilkeleri renk, biçim, tonlama, yön, aralık ve motif düzenlemeleri bakımından dengeler oluşturarak dokunmuştur. Halıların bordür, aynalık ve mihrap köşelerinde tam tekrar, tekrar ve değişken tekrar ilkeleri uygulanmıştır.

3.2.3. Kompozisyon Ögeleri

Halı deseni kompozisyonu oluştururken, biçimlendirme çalışmalarında aşağıdaki ögelere dikkat edilerek çalışmalar yapılırsa desen kompozisyonları estetik açıdan düzenlenmiş olacaktır.

- **Çizgi:** Kompozisyonun bütününü oluşturan parçaların oluşumunu sağlar, biçimlerin konturlarını belirler. Kalın, ince, uzun, kırık, kıvrık, zikzak, düz çizgiler kullanılarak birbirinden ayrı kompozisyonlar oluşur.
- **Biçim:** Nesnel ögelerin şekli, formu biçimdir.
  - **Doğal biçimler:** Çiçek, yaprak, ağaç vb.
  - **Yapay biçimler:** İnsan yapısı eşyaların biçimleridir. Ev, cami, tarak, kemer vb. dir.
  - **Geometrik biçimler:** Kare, dikdörtgen, üçgen, daire, çokgen, eşkenar dörtgen, yıldız, hilal gibi yalın biçimlerdir.
  - **Soyut biçimler:** Doğal veya yapay hiçbir nesneyi çağrıştırmayan serbest stil düz, kırık, kıvrık çizgilerden oluşan özgün şekillerdir.
  - **Geleneksel biçimler:** Geleneksel Türk süsleme sanatında kullanılmış belli anlamlara sahip motiflerdir.

- **Yönler:** Motifler değişik yönlerden yerleştirilerek süslemeye hareketlilik kazandırılmalıdır.
- **Büyüklük küçüklük, genişlik darlık:** Kompozisyonu oluşturan motiflerin boyutları kullanılacak yere göre düzenlenmelidir.
- **Doku:** Cisimlere dokunulduğunda elde hissedilen duygu cismin maddesinin dokusudur. Cismin yumuşaklığı, sertliği parlaklığı desen renklendirilirken ifade edilir.
- **Renk:** Motifler tabiattaki doğal renginde veya renk uyumu dikkat edilerek renklendirildiği gibi özgür renklendirmeler de yapılabilir.

Resim 3.3: Isparta Kandahar halı deseni

Resim 3.4: Isparta saksılı halı deseni

Resim 3.5: Isparta beşir halı deseni

Resim 3.6: Isparta hasgül halı deseni

Resim 3.7: Isparta üzümlü halı deseni

3.3. Desen

Herhangi bir nesnenin yüzeyindeki çizgi, renk ve biçimlerden oluşan bezemeye desen denir. Desen, örge, motif ya da pek çok dokuyucunun dediği gibi yanışların bir araya gelmesinden oluşan bir kompozisyondur.

Kareli kâğıtlar üzerinde her küçük kare, halıda bir düğümdür. 1 dm^2 ye atılan düğüm sayısı halının kalitesini gösterir. Çeşitli yörelerdeki gelenek, sosyal ve kültür farklılıkları, halı sanatına desen yönünden çeşitlilik kazandırmıştır.

3.3.1. Desende Ögeler

- **Nokta:** Üç boyuttan da yoksun, en yalın geometrik ögedir. Desende nokta daha çok modeldeki önemli odak noktalarının saptanıp kâğıda işaretlenmesi sürecinde kullanılır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: Nokta çalışması

- **Çizgi:** Çizici bir gerecin yüzeyde bıraktığı izdir. Çizgi tek boyutludur, yalnızca uzunluk boyutu vardır. Derinliği ve genişliği yoktur. Çizgi desenin temelini oluşturur. Halı deseninde ana hatlar, konturlar düz çizgiyle belirgin hâle getirilir. Çizgi kendi özelliği ve güzelliği ile de kompozisyonu oluşturabilir. Kalın, ince, uzun, kısa, kırık, kıvrık, düz çizgilerin kullanılması ile birbirinden ayrı kompozisyonlar oluşur (Şekil 3.2, 3.3).

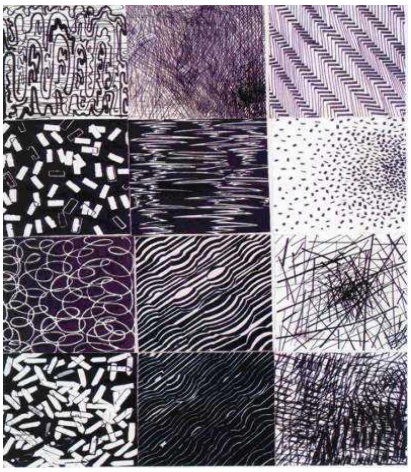

Şekil 3.2: Çizgi çalışması

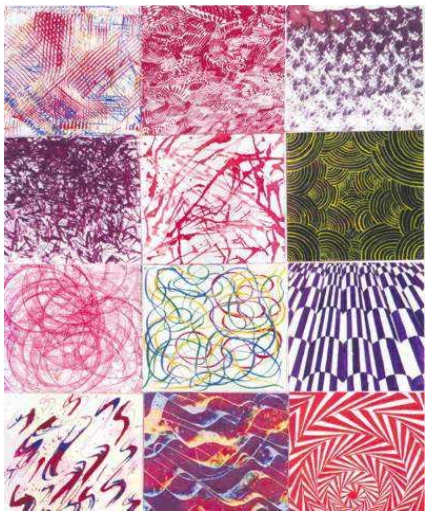

Şekil 3.3: Çizgi çalışması

- **Biçim:** Biçim kapalıdır, iki boyutludur, uzunluğu ve genişliği vardır, derinliği yoktur. Biçim türlerine göre 2' ye ayrılır.
  - **Organik biçimler:** Bulut, yaprak, çiçek vb.
  - **Geometrik biçimler:** Kare, üçgen, daire vb.

- **Hacim:** Biçimin üçüncü boyut kazanması ile hacim oluşur. Hacimde uzunluk ve genişlikle birlikte derinlik de vardır. Hacimler, gözde kütle ve sağlamlık etkisi yaratır. Desende hacim; ışık gölge kullanılarak konudaki girinti çıkıntı, çukur kabarık özelliklerinin belirtilmesi ile sağlanır. Bu işlemler yoluyla desende dokunma duygusu uyandıracak bir anlam kazandırılmış olmaktadır. Bir çiçek deseninin renklendirilmesi aşamasında ışık gölge doğru kullanılırsa çiçeğin formu doğru belirtilmiş, bir hacim kazanılmış olur.

- **Işık gölge:** Bir nesnenin, örneğin yaprağın hacmini (derinliğini) belirtmek için ışık gölge kullanılır. Işığın etkisi gölge ile birlikte düşünülür. Çünkü nesneler ışık gölge ile anlam kazanır.

- **Açık koyu:** Renklerin açıklık ve koyuluk değerleri ile ilgili bir kavramdır. Desende kullanılacak nesnenin (çiçek, yaprak, dal) bir rengi vardır. Hacim kazandırırken ışık alan kısımlar açık tonda, gölgede altta kalan kısımlar koyu tonda renklendirme yapıldığında desen bir anlam kazanacaktır.

- **Doku:** Bir varlığın iç yapısının dışa vuruşu, yüzeyde biçimlenişidir. Doku insanın hem görme hem dokunma duyusuna yöneliktir. Doku yüzeye anlam kazandıran bir ögedir. Her yüzeyin bir dokusu vardır ve bu dokunun desende anlatılması gerekir.Bir ağacın, gövde ve yapraklarının dokusu kurdelenin o parlak dokusu gibi. Örneğin ağacın gövde kabuğu, ağacın işlevine uygun olarak biçimlendirilmelidir. Koyu ve sert görünümü verilmelidir.

3.3.2. Desen Hazırlama Teknikleri

20. yüzyılın ortalarına kadar dokuyucu kendi ezberindeki ya da herhangi bir yerde gördüğü motifleri kafasında kompozisyon hâline getirerek ya da başka bir halının arka yüzünden düğüm sayarak dokuma yapıyordu.

20. yüzyılın başlangıcında ise bazı Avrupalı halı ticaret işletmeleri istedikleri deseni düz kâğıda guaj boya ile çizerek Türkiye'ye gönderiyordu. Ancak resme bakarak da olsa düğüm sayma olanağı olmadığı için zorluk çekiliyordu.

Günümüzde ise halının kalitesine göre düzenlenmiş kareli kâğıtlara desen hazırlanmakta ve dokuma yapılmaktadır.

Desen Hazırlamada Kullanılan Yöntemler

- **Bilgisayarda desen hazırlama:** Dokunacak halının 10 cm yatayındaki, 10 cm dikeyindeki düğüm sayılarına göre kullanılması gereken kareli desen kâğıdı bilgisayarda ayarlanıp A–4 büyüklüğünde çıktı alınır. Bir başka yöntem de halının kalitesine göre kareli kâğıt tarayıcı ile taranarak bilgisayara aktarılır. Desen kareli kâğıda bilgisayarda işaretlenir ve renklendirilir.
- **Aydınger kâğıdına desen hazırlama:** Aydınger kâğıdına desen hazırlanır. Daha sonra bu desen ışıklı masa yardımıyla kareli kâğıda aktarılır. Kareli kâğıtta konturları işaretlenerek renklendirilir.
- **Aydınger kullanmadan kareli kâğıda desen hazırlama:** Aydınger kullanmadan, desen sınırları doğrudan kareli kâğıda çizilir. Konturları işaretlenerek renklendirilir. Ayrıca kareli kâğıdın arka yüzüne çizilen desen, ışıklı masada kâğıt ters çevrilerek karelenir ve renklendirilir. Herhangi bir halı fotoğrafındaki desen hazırlanacaksa yukarıdaki metotlar kullanılarak ya da tepegöz, epidiyaskop, büyüteç gibi aletlerden de faydalanarak kareli kâğıda aktarılır.

Hazırlanacak desen için öncelikle halının ebadı, kalitenin ve tipin (rapor, köşe göbek vb.) belirlenmesi gerekir. Köşe göbek bir desen için desenin ¼'ü, mihraplı için ½'si, rapor için (desenin durumuna göre) bir tekrarın çizilmesi yeterlidir.

Genellikle bir halının eni ile boyu arasında 2/3 (altın kesim) oranı vardır. Yani en ile boy arasında 2/34 oranı vardır. Bordür genişliği ise halı eninin 1/6 ya da 1/5 oranındadır. Kare kaliteli halılarda (30x30, 60x60, 80x80 gibi) dikim (boyuna olan) bordürdeki çözgü sayısı ile yatım (enine olan) bordürdeki sıra yani atkı sayısı eşittir. Dikdörtgen kaliteli halılarda (30x50, 26x40, 32x40 gibi) ise en ve boy kalitesi arasındaki oran, dikim bordürdeki tel sayısı ile orantılanarak yatım bordürün sıra sayısı bulunur. Bordür tel ya da sıranın yarısı büyük bordüre, kalan yarısı da küçük bordürlere, sedeflere ve etliğe ayrılır.

Örnek: 26x33 kalitede 200x300 cm ebatlarında köşe göbek (1/4) desenli bir halı için desen kâğıdı hazırlamak istenilirse;

10 cm'de 26 çözgü	10 cm'de 33 sıra atkı
200 cm'de x çözgü	300 cm'de x sıra atkı
……..	……
X=(200x26)/10	X=(300X33)/10
X=520 çözgü	X=990 sıra

¼ desen hazırlanacağına göre;

520:2=260 çözgüsü, 900:2=495 sırası olan bir desen kâğıdı hazırlanacaktır.

1/6 oranına göre;

520:6=86,6=87 dikim bordürdeki toplam çözgü sayısı

Kalite dikdörtgen olduğundan, en ve boy kalitesi arasındaki orandan hareketle;

26 çözgüye 33 sıra karşılık geliyorsa

87 çözgüye x

X=(87x33)/26

X=110 yatım bordürdeki toplam sıradır.

Yatım ve dikim bordür içi hesaplamaları ise şu şekilde yapılır:

Dikim bordür;

87:2=42.5=43 çözgü dikim büyük bordür

87-43=44,5 (etlik için)=39 çözgü

39-5(kolon için)=34 tel:2=17 çözgü küçük bordürlere ayrılır.

Yatım bordür;

110:2=55=53 sıra (atkı) yatım bordür (Bordürlere tek rakamlı çözgü (atkı) sıra tesadüf etmesi için büyük bordüre 53 sıra ayrılmıştır.).

110-53=57-6 (etlik için)=51
51-5 (kolon için)=46 sıra:2=23 sıra küçük bordüre ayrılır.

Kalite dikdörtgen olduğu için dikimin bordürde etliğe ayrılan çözgü sayısı, yatım bordürde bir sıra artırılır.

Örnek: 60x60 kalitede 120x180 ebatlarında mihraplı ½ desenli bir halının;

1. Çözgü teli ve sıra sayılarını bulmak için,
2. Bordür oranlarını bulmak için;

1. 10 cm 60 çözgü
120 cm x
……..
X=720 çözgü:2=360 çözgü

10 cm 60 sıra atkı
180 cm x
…….
X=1080 sıra

2.720:6 = 120 ya da 360:3 =120 çözgü dikim bordür
120:2 = 60 = 59 çözgü dikim büyük bordür
120 – 59 = 61 – 6 = 55 (etlik için)
55 – 5 = 50:2 = 25 küçük bordür

Kalite kare olduğundan yatım ve dikim bordürleri aynıdır.

Isparta halı desen özellikleri incelenerek geçmişten günümüze desen farklılıkları gözlemlenmelidir.

Cumhuriyet öncesi Isparta halıları (Resim 3.8, 3.9, 3.10, 3.11, 3.12, 3.13)

Resim 3.8: Cumhuriyet öncesi Isparta halısı

Resim 3.9: Cumhuriyet öncesi Isparta halısı

Resim 3.10: Cumhuriyet öncesi Isparta halısı

Resim 3.11: Cumhuriyet öncesi Isparta halısı

Resim 3.12: Cumhuriyet öncesi Isparta halısı

Resim 3.13: Cumhuriyet öncesi Isparta halısı

Günümüz Isparta halıları (3.14, 3.15, 3.16, 3.17, 3.18)

Resim 3.14: Isparta halısı (beşir)

Resim 3.15: Isparta halısı (saksılı)

Resim 3.16: Isparta halısı (Kandahar)

Resim 3.17: Isparta halısı (yenibahar)

Resim 3.18: Isparta halısı

Cumhuriyet öncesi Isparta halıları ve günümüz Isparta halılarını incelediğimizde motif sitilinin hemen hemen aynı olduğunu gözlemlemekteyiz. Bütün Isparta halılarında görülen motifler çiçek (gül, karanfil), yaprak ve dal motifleridir. Resim 3.13'te görülen Cumhuriyet öncesi halısında Zümrüdüanka kuşu motifi kullanılmıştır. Bu motif günümüz Isparta halılarında kullanılmamaktadır.

Resim 3.19: Isparta halısı

Resim 3.19'daki halının zemininde kiremit rengi, turuncu, sarı açık ve koyu yeşil, hardal, kahverengi, siyah ve krem rengi kullanılmıştır. Bu Isparta halısında çiçek, gül, lale, yaprak ve dal motifleri uygulanmıştır. Bordüründe ise yine aynı renkler kullanılarak çiçek, gül, yaprak ve dal motifleriyle dokunmuştur.

Resim 3.20: Isparta duvar halısı

Resim 3.20'deki halının zemininde siyah, sarı, pembe, turuncu, yeşil, açık ve koyu somon renkleri kullanılmıştır. Zeminde çiçek, karanfil, gül, yaprak ve dal motifleri uygulanmıştır. Bordüründe ise kiremit rengi ve yine aynı renkler ile aynı motifler kullanılmıştır.

Resim 3.21: Isparta halı seccadesi

Fotoğraf 3.21'deki halının bordüründe kırmızı, mavi, pembe, yeşil, mor ve beyaz renler kullanılarak çiçek ve yaprak motifleriyle dokunmuştur. Zemininde ise yine aynı renkler ile kandil, gül, çiçek ve şamdan motifleri kullanılmıştır.

Resim 3.22: Isparta halısı

Fotoğraf 3.22'deki halının zemininde kırmızı, mavi, lacivert, yeşil, bordo, kahverengi pembe, krem ve somon rengi kullanılarak gül, lale, yaprak ve dal motifleriyle dokunmuştur. Bordüründe ise yine aynı renkler ve aynı motifler kullanılmıştır.

3.4. Renk

Işığın nesneye çarpması ve bazı ışınların yansıması sonucu gözümüzde oluşan duyumlardır.

Desende renklendirme ve renk uyumu önemli bir unsurdur.

3.4.1. Renk Grupları

- **Ana renkler:** Güneş ışığı prizmadan geçip çeşitli dalga uzunluğuna göre beyaz perdeye yansıdığında ortaya yedi renk çıkar. Bu yedi renkten laciverdin mor ile mavi karışımı olduğu düşünülürse diğer altı renk, renk çemberini oluşturur.

Bu çember incelendiğinde kırmızı, sarı, mavinin ana renk olduğu ortaya çıkar **(Şekil 3.3).**

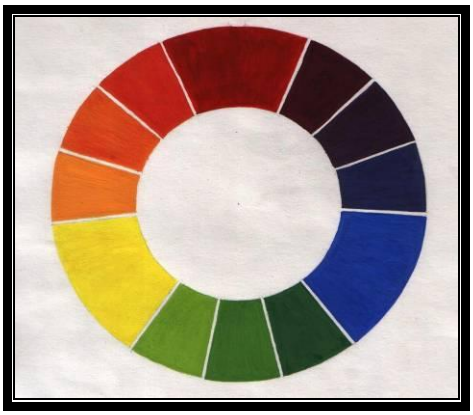

Şekil 3.4: Renk çemberi

- **Ara renkler:** Altı renkten oluşan renk çemberinde üç ana renk ikişer ikişer karışarak ara renkleri (turuncu, mor, yeşil) oluşturur.
  - **Kırmızı + Sarı= Turuncu**
  - **Kırmızı + Mavi= Mor**
  - **Mavi + Sarı= Yeşil**

- **Sıcak soğuk renkler:** Işık kaynaklarının renginin yaptığı çağrışımla algılanan renklere sıcak renkler denir. Bunlar; sarı, kırmızı ve turuncudur. Serinlik etkisi veren deniz, gökyüzü ve orman renklerine soğuk renkler denir. Bunlar; mavi, yeşil ve mordur.

- **Bütünleyici renkler:** Bütünleyici renkler eşit oranlarda karıştırıldığında renksizlik (gri) veren yani birbirinin rengini gideren renklerdir (Şekil 3.4, 3.5).Mavi ve turuncu, sarı ve mor bütünleyici renklerdir.

Şekil 3.5: Renk çalışması

Şekil 3.6: Renk çalışması

- **Karşıt renkler:** Doğada bulunan karışımsız üç ana renkle onların karışımından oluşan üç ara rengin karşı karşıya geldiklerinde bıraktığı etkiye **karşıt (kontrast) renkler** denir. Kontrast renkler yan yana geldiğinde birbirini iten ve gözü rahatsız eden görüntünün yanı sıra her renk diğerini baskın hâle getirir.
  - **Sarı + Kırmızı= Turuncu - Mavi**
  - **Kırmızı + Mavi= Mor - Sarı**
  - **Sarı + Mavi= Yeşil – Kırmızı**

- **Uygun renkler:** Renk çemberinde bitişik yan yana olan renklere uygun renkler denir. Özelliği bu renklerin aralarında ortak bir rengin bulunmasıdır.
  - **Sarı ve Yeşil**
  - **Mavi ve Mor**

- **Uygunsuz renkler:** Renk çemberinde birbirine uygun ya da karşıt olmayan renklere uygunsuz renkler denir. Örneğin sarı kırmızı gibi renkler. Renkler arasında uyum sağlamak için sarı, kırmızı arasına turuncu gibi ortak bir renk kullanılabilir.

3.5. Isparta Halı Deseni Hazırlama

Isparta halı desenlerindeki zemin kompozisyon özellikleri:

El dokuması halılarda desen, genellikle bordür ve orta zemin olmak üzere iki asıl bölümden oluşur. Bu bölümler kendi yöresel motifleri ile doldurularak deseni oluşturur.

Gelenekselleşmiş Isparta el dokuması halılarının zemin kompozisyonları şöyle sıralanabilir. Isparta halılarında desenlerin karekteristik özelliği, gül ve diğer çiçeklerin dal ve yapraklarından yapılmış olmasıdır. İlk halılarda bu desenler çok daha disipline edilmişlerse de son yıllarda bu durum çokça değişmiştir. Hatta o kadar çok değişmiştir ki tamamen bordürsüz olarak dokunan tiplere bile rastlanmaktadır. Yine ilk halılarda, değişik tonlarda 25-30'a yakın renk kullanılmakta iken bugün 8-10 rengi geçememektedir. Desen olarak da 40-50 yıl öncesi desenlerin kopyaları kullanılmaktadır. Kullanılan desenler de Çin, İran, Hint desenlerinin Isparta kalitesi ile dokunmuş şekilleridir. Ama genellikle köşe göbek, hasgül, goblen, beşir, saksılı, üzümlü ve Kandahar desenleri uygulanmaktadır. Isparta halılarında daha çok köşe göbek desenler uygulanmakta ve İran düğümü ile dokunmaktadır. Atkı ve çözgüsü pamuk, ilmesi yündür. Bugün için renk durumu ve üretim şekli tamamen günün modasına ve müşterinin zevkine bağlı olarak devam etmektedir (Resim 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, 3.8).

Isparta halılarının desen çizimine başlamadan önce desen araştırması yapılmalıdır. Desen araştırması yaparken şu noktalara dikkat edilmelidir;

- Isparta halılarının geçmişten günümüze kadar gelmiş desen ve motif özellikleri incelenmeli,
- Yörenin kendine özgü desenleri incelenmeli,
- Isparta halılarında kullanılan renk özellikleri incelenmelidir.

Desen araştırmasında yararlanılacak kaynaklar şunlardır;

- Yöresel özelliği olan halılar,
- Halı fotoğrafları,
- Sanal ortamda araştırılmış halı fotoğrafları,
- Halı motiflerinin bulunduğu kaynaklar,

- Çizilmiş halı desenleri,
- Motif özellikleri bakımından soyut biçimler, geometrik biçimler, doğadaki bitkiler, hayvan figürleri, eşyalar, araçlar ve insan yapısı nesnelerdir.

3.5.1. Desen Hazırlama İşlem Basamakları

- Deseni hazırlanacak halının kalitesini belirleyiniz.
- Ebadını belirleyiniz.
- Çözgü teli ve sıra sayılarını bulunuz.
- Bordür oranlarını da bulduktan sonra halının kalitesine göre düzenlenmiş kareli kâğıda desen çizimi için halı fotoğrafını inceleyiniz.
- Gerekiyorsa tepegözle büyütünüz.
- ¼'ünün çizimi için gerekli hazırlıkları yapınız.
- Kurşun kalemle dikkatlice kenar bordür ve köşe çizimini yapınız.

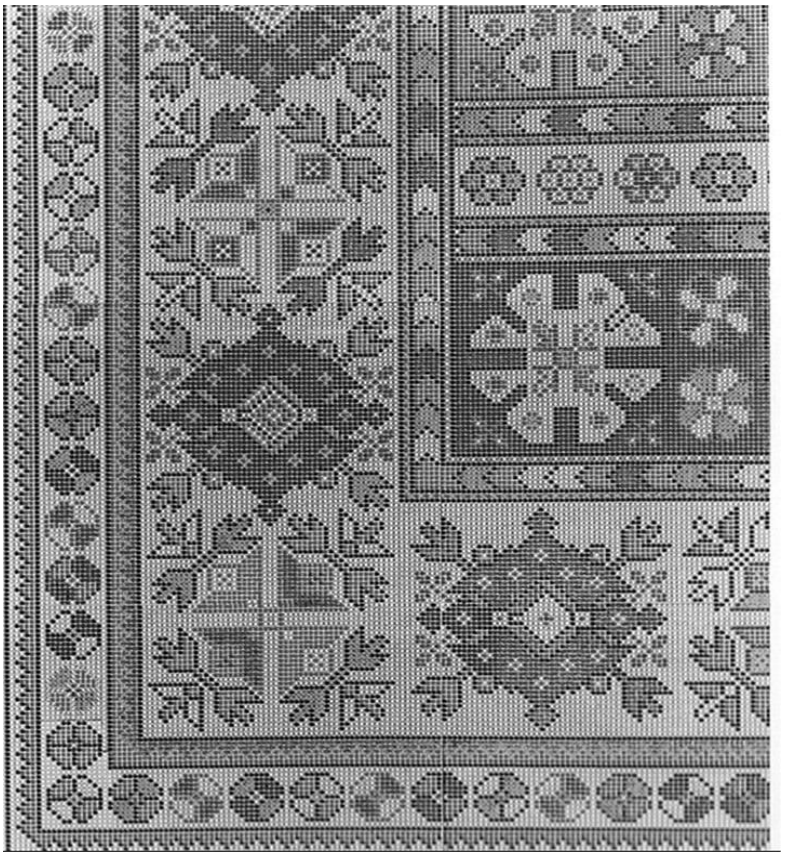

Şekil 3.7: Desenin kurşun kalemle çizilmesi

3.5.2. Halı Desenlerinde Renklendirme

- Halının renklerini en ince detayına kadar inceleyiniz.
- Halının renk özelliklerini bozmadan renklendiriniz (Şekil 3.8).

Şekil 3.8: Desenin renklendirilmesi

UYGULAMA FAALİYETİ

İşlem basamakları ve önerilerde belirtilen hususları dikkate alarak halı deseni hazırlayınız ve renklendiriniz.

İşlem Basamakları	**Öneriler**
➢ Yapacağınız işlem için aydınlık ve temiz bir ortam hazırlayınız.	➢ Aydınlık bir ortam sağlayınız. ➢ Temiz ve düzgün bir atölye ortamı hazırlayınız.
➢ Isparta yöresine ait halı fotoğraflarını hazırlayınız.	➢ Desen ve renk özelliklerinin tam olarak belirlenmesi için fotoğraf kalitesinin iyi olmasına önem gösteriniz.
➢ Kareli kâğıt, kurşun kalem ve boya kalemlerini hazırlayınız.	➢ Eksik malzeme olmamasına özen gösteriniz.
➢ Hazırlayacağınız desen için halının kalitesini belirleyiniz.	➢ Halının kalitesinin desen hazırlamadaki önemini unutmayınız.
➢ Halının ebatlarını belirleyiniz.	➢ Desen çizerken ebada göre ayarlama yapıldığını unutmayınız.
➢ Çözgü teli ve sıra sayılarını bulunuz.	➢ Hesaplama hatası yapmamaya özen gösteriniz. ➢ Dikkatli ve özenli olunuz.
➢ Bordür oranlarını bulunuz.	➢ Dikkatli çalışınız.
➢ Isparta halı fotoğrafını dikkatlice inceleyiniz.	➢ Ayrıntıları gözden kaçırmayınız. ➢ Gerekiyorsa tepegözle büyütünüz.
➢ ¼!ünün çizimi için gerekli hazırlıkları yapınız.	➢ Eksik araç ve gereç bulundurmamaya özen gösteriniz.
➢ Kurşun kalemle kenar bordür ve köşe çizimini yapınız.	➢ Dikkatli ve özenli çalışınız. ➢ Temiz ve düzenli olunuz.
➢ Deseni renklendiriniz.	➢ Dikkatli ve özenli çalışınız. ➢ Temiz ve düzenli olunuz. ➢ Halının renk özelliklerini dikkate alınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. ‘‘Bir sanatçının, bir tasarımcının gözle görülen nesnelerden kendine konu, model olarak seçtiği ögelerdir” tanımı aşağıdakilerden hangisine aittir?
A) Desen
B) Halı
C) Motif
D) Renk

2. Aşağıdakilerden hangisi çiçek motiflerinden biri <u>değildir</u>?
A) Lale
B) Gül yaprağı
C) Mine
D) Zambak

3. Nar ve üzüm motiflerinin anlamları aşağıdakilerden hangisidir?
A) Bolluk ve bereketi simgeler.
B) Ahreti simgeler.
C) İlahi ışığı simgeler.
D) Kutsal bir anlam ifade eder.

4. ‘‘Parçaların bir bütün içinde, bir düzen gösterecek biçimde bir araya getirilmesidir” tanımı aşağıdakilerden hangisine aittir?
A) Motif
B) Desen
C) Tekrar
D) Kompozisyon

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

5. ( ) Desen araştırmada yöresel özelliği olan halılar incelenmelidir.

6. ( ) 1 dm^2 ye atılan düğüm sayısı halının kalitesini gösterir.

7. ( ) Nokta, çizici bir gerecin yüzeyde bıraktığı izdir.

8. ( ) Geometrik biçimler kare, üçgen ve daire gibi şekillerdir.

9. ( ) Işık gölge, bir varlığın iç yapısının dışa vuruşu yüzeyde biçimlenişidir.

10. ( ) Renk, ışığın nesneye çarpması ve bazı ışınların yansıması sonucu gözümüzde oluşan duyumlardır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru "Modül Değerlendirme"ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi Isparta II halısının dm^2deki en az toplam düğüm sayısıdır?
A) 500
B) 250
C) 830
D) 875

2. Aşağıdakilerden hangisi Isparta halıcılığının gelişme nedenlerinden biri <u>değildir</u>?
A) Arazinin verimsiz olması, hayvancılık ve ziraata elverişli bulunmaması
B) Sulak tarlaların bulunması
C) Halı ipliğinin bölge fabrikalarında bükülmeye başlaması
D) İhraç imkânlarının gelişmesi

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

3. ( ) Isparta halısında yağ yeşili rengi kesinlikle kullanılmaz.

4. ( ) Hayıt otu, şap ve göztaşı mordanı ile boyanan ipler kahverengi olur.

5. ( ) Elma, üzüm, nar meyve motifleridir.

6. ( ) Elibelinde hayvan motiflerindendir.

7. ( ) Göz, el, çintemani sembolik motiflerdendir.

8. ( ) Kandil motifi ilahi ışığı, dini simgeler.

9. ( ) Kapalı kompozisyon, kompozisyonun bütün yüzeye dağılması ve dışa doğru gelişmesidir.

10. ( ) Sarı ve mor bütünleyici renklerdir.

11. ( ) Sarı, kırmızı, turuncu soğuk renklerdir.

12. ( ) Herhangi bir nesnenin yüzeyindeki çizgi, renk ve biçimlerden oluşan bezemeye desen denir.

13. ( ) Genellikle bir halının eni ile boyu arasında 2/3 (altın kesim) oranı vardır.

14. ( ) Isparta halılarında daha çok köşe göbek desenler uygulanmaktadır.

15. ( ) Isparta halıları İran düğümü ile dokunmaktadır.

16. ( ) Isparta halısının atkısı, çözgüsü ve ilmesi pamuktur.

17. ( ) Kompozisyon ilkelerinden birlik, motifler arasında ortak ya da yakın yönlerin bulunmasıdır.

18. ( ) Koram biçim, yön, ölçü, aralık gibi ögelerin iki karşıt ucun birinden diğerine kademeli olarak geçişini sağlayan düzenlemelerdir.

19. ( ) Karma motifler; Kuran-ı Kerim ayetleri, harfler, tarih belirten rakamlar ve köşeleri dik açılı kısa ve kalın haldeki kûfi yazılardır.

20. ( ) Helezonlar, dal motiflerindendir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ -1'İN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	Y
3	D
4	D
5	Y
6	D
7	Y
8	D
9	Y
10	D

ÖĞRENME FAALİYETİ -2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	C
2	D
3	A
4	D
5	D
6	Y
7	D
8	Y
9	D
10	D

ÖĞRENME FAALİYETİ -3'ÜN CEVAP ANAHTARI

1	C
2	B
3	A
4	D
5	D
6	D
7	Y
8	D
9	Y
10	D

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	**C**
2	**B**
3	**Y**
4	**Y**
5	**D**
6	**Y**
7	**D**
8	**D**
9	**Y**
10	**D**
11	**Y**
12	**D**
13	**D**
14	**D**
15	**D**
16	**Y**
17	**D**
18	**D**
19	**Y**
20	**D**

KAYNAKÇA

- AYTAÇ Ahmet, **Geleneksel Türk El Dokumacılığı**, Ankara Basın Yayın, Konya, 2006.
- AYTAÇ Çetin İ.**, El Dokumacılığı,** Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1997.
- AYTAÇ Çetin İ., **Halı Deseni Tasarımı,** MEB Basımevi, Ankara, 2001.
- ASLANAPA Oktay, **Türk Halı Sanatının Bin Yılı**, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul, 1987.